

Не знаю, чом у неї були такі холодні очі... Завше мовчазна, в своїм сіренькім убранні гімназистки восьмого класу¹, вона з книжками, перев'язаними ремінцем, уходила сама, без подруг, і зезала в сірій млі брудної вулиці...

Коротке волосся на голові, нежіночі рухи, бліде обличчя, неприваблюючий кирпатий ніс, як картопля, – такою я довго зустрічала Кригину, приходячи викладати свою науку «мишеняткам»...

Що ж, ніби казали її спокійні очі, я знаю, що в житті на мене не чекають не квіти, не пишні троянди...

Особистого щастя вона не сподівалась, але чи бажала його? Невідомо...

Може, навіть і плакала потай, відчуваючи потребу молодого серця. З дитячих літ вона вийшла, перейшла вже щасливі ті роки...

І, скінчивши гімназію, загубилась в сірій юрбі людській...

---

¹ 1878 року в Києві почала роботу перша приватна жіноча гімназія Віри Вашенко-Захарченко. На той час у місті вже функціонували три жіночі гімназії – одна Міністерства народної освіти та дві Відомства імператриці Марії, однак попит на середню дівочу освіту перевищував пропозицію. Випускний восьмий клас мав педагогічну спеціалізацію, після завершення навчання дівчата могли працювати домашніми вчительками з предмета, за який мали найвищі оцінки. Нерідко вихованки розпочинали педагогічну кар'єру ще до завершення навчання, викладаючи в молодших класах у кошт власного навчання. – Тут і далі примітки літературної редакторки.

Через кілька літ одна моя подруга-лікарка² зустріла мене на вулиці.

— А в мене лежить ваша Кригіна...

— Кригіна? Хто се?..

Я зовсім не могла пригадати тії людини...

— Адже ти знаєш, що я працюю в тюремній лікарні, а Кригіну, певно, собі пригадаєш, бо ти зустрічала її на учительстві.

Мені зненацька пригадалися «холодні очі» в сіренькій одежі і зустрічі з ними колись в гімназії, потім одного разу на збірці...

— Так як же...

— Та бачиш, була в тюрмі голодовка³. Після неї кількох страйкарів і побито, Кригіну дуже... Їй так тяжко прийшлося тепер... Умирає...

...Так от що казали ті нерозгадані, холодні, мовчазні очі.

8.XII.1907

Текст подано за:

Алчевська Х. О. Холодні очі. Твори. Київ, 1990.

С. 356.

2 Перша жінка-лікарка в Російській імперії Надія Сулова навчалася в Цюрихському університеті на медичному факультеті, як і перша лікарка-українка в Австро-Угорщині Софія Окуневська. Під час навчання у Швейцарії Сулова зустрічалася з представниками революційної еміграції, стала членкинею Першого Інтернаціоналу. Повернувшись у Російську імперію, на початку 1860-х років долучилася до таємного революційного товариства «Земля і воля», однак згодом відійшла від революційної боротьби, займалася лікарською практикою та літературою. Лікарську кар'єру обрала й сестра Лесі Українки Ольга Косач, а 1904 року, під час державних екзаменів на Вищих медичних курсах у Петербурзі, її заарештовують за політичним звинуваченням. На межі століть у Російській імперії здобуття жінкою вищої освіти, особливо медичної, стало не лише викликом патріархальним нормам, а й формою протесту, що стимулювала її активність у ширших громадських і соціальних сферах.

3 «Дисидентський» рух у Російській імперії використовував різні форми протесту проти самодержавства, зокрема колективне голодування політичних в'язнів на знак протесту проти жорстокого поводження з кимось із в'язнів. Часом протести вихлюпувалися на вулиці: 1897 року революціонерка з Чернігівщини Марія Вітрова не витримала катувань жандармів у Петропавлівській в'язниці і спалила себе. Після цього на вулиці різних міст вийшла молодь, що засуджувала російський самодержавний режим. Зокрема в Києві в цих протестах брали участь юні Оксана Старицька та її майбутній чоловік Іван Стешенко — обох заарештували.

ЯБЛУНІ ЦВІЛИ ЗА ВІКНОМ

Яблуні цвіли за вікном...

Я не знала ні журби, ні горя. В душі розцвітали яснобарвні надії, вона вся була розкрита для щастя...

Яблуні цвіли за вікном...

З того часу минали і бурі, і громи...

Буйний вихор пронісся над моєю головою, стогнали і гнулися молоді надії, тремтіли листочки.

Буйний вихор пронісся над моєю головою...

І тепер не сяють ясною радістю сумно закроєні очі – очі, що так любила колись молода весна.

Вона заглядала у них, і вони, блишучи алмазом, відбивали в собі щебетанне її, і бажали, й горіли, й світилися жадобою щастя!..

Чом не покохав ти їх тоді?!..

Вони вже не можуть так, як давніше, любити...

Підірване гілле лежить на землі. Розсипані, розметані, буйним вихром потоптані валяються безсилі їх листочки, і все вже затихло після бурі...

Тепер ти стоїш над ними. Не вернеш їх цвіту...

...Яблуні схилилися за вікном...¹

ЛНВ. Кн. V, 1907 р.

¹ У цей час уже був написаний етюд «Цвіт яблуні» Михайла Коцюбинського – і Христина Алчевська особливо шанувала його творчість.

МЕЛЬОДІЯ

(Шопенівський марш)

Коли зненацька обривається молоде життя, мені здається, що я чую його мелодію...

Весела і безжурна, повна якогось задивування і невимовної наївності несеться вона у ясне небо і ніби з кимсь розмовляє; дивується щиро і наче докоряє, а потім знову ясно, летить і сміється...

Весна грає коло неї!.. сяють усюди рожеві барви... Вітерець злегка літає по тремтячій красі вишневого цвіту; легенькі хмароньки усміхаються до землі із блакиті...

А яскрава мелодія радісна і сіяюча в'ється, співає і летить!..

.....
І ось наче її і не було...

Темні грудки землі важко і глухо падуть на дощату труну.

...Де все поділося?

...Де заховалося?!..

В сяєві сонця цвіли сподівання; тільки як спомин далекий витав у них жаль...

В автобіографії «Спомини і зустрічі» вона згадувала, як чекала знайомства з письменником під час відкриття пам'ятника Котляревському в Полтаві: «Я ждала його появи в товаристві, що зібралось в одному готелі Полтави, дуже нетерпляче, бо музичність його естетичних речей робила на мене велике враження і його особа цікавила мене». Коли кумир дівчини увійшов у кімнату, «встало перед очима кримське море і його тужливий спів, переданий ним із незабутньою виразністю».

...І ось уже смерть неблаганна йде тихим кроком, важко, похмуро, свавільно... І з горя хтось хлипа, і скаржитесь, і побивається так тяжко-тяжко над незабутньою труною...

Хто це тут плаче?..

Хто це ридає?!..

Тихше... тихше... замовкніть ви, люде, — схиліться... Вгасла мелодія!..²

КІНЕЦЬ ЩОДЕННИКА

(Уривки «Записок молодого українця»)

...Ось прийшов останній вечір. Завтра я виїзду відціля...

Входжу в парк; він задуманий стоїть з темними соснами...

Будинок дрімає, ганок, обвитий виноградом, спить нерухомо... Пугач десь кричить...

Яка порожнеча!..

---

2 Твір може бути натхненний долею Насті Грінченко, з якою Христина Алчевська була майже ровесницею і приятелювала. Донька Бориса й Марії Грінченків перекладала разом із ними світову класику українською мовою, навчалася на філософському факультеті Львівського університету, привозила з-за Збруча соціалістичні погляди й заборонену в Російській імперії літературу. Під час революції 1905 року із цивільним чоловіком Миколою Сахаровим Настя Грінченко долучається до «Лубенської самооборони» — бойової дружини, що протидіяла єврейським погромам і арештам революціонерів, тому її двічі заарештовують за доносом, удруге — уже вагітною і хворою на туберкульоз. За клопотанням батька і громадськості її звільняють під домашній арешт, однак незабаром протягом року помирає і Анастасія, і її новонароджений син. В останній рік життя вона ще встигла зробити низку перекладів, зокрема південноафриканської письменниці-феміністки Олів Шрайнер, письменників-модерністів Германа Зудермана, Анатолія Франса, Генріка Ібсена.